

KAPARJ, KURTA!

KERÉKGYÁRTÓ

ISTVÁN

A VEZÉREK NEM TUDNAK
EMBEREKET SZERETNI

NÁLUNK ÉS TÖBB MÁS KELET-EURÓPAI ORSZÁGBAN A RENDSZERVÁLTÁS NEM AZ ELLENZÉKI PÁRTOK NYOMÁSÁRA JÖTT LÉTRE. MINDEN TISZTELETM AZ ÖVÉK: FANTASZTIKUS EMBEREK VOLTAK, A BŐRÜKET VITTÉK A VÁSÁRRA, DE A NAGYHATALMAK DÖNTÖTTEK A FEJÜK FELETT – MONDJA KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN ÍRÓ, AKINEK A KALLIGRAMNÁL MOST JELENT MEG SZERETETT GAZDÁM, AVAGY EGY VEZÉR IFJÚKORA CÍMŰ REGÉNYE. TÖRTÉNETÉNEK FŐHŐSE MÉLYRŐL INDUL, ISKOLÁZATLAN KÖZEGBŐL VÉGÜL EGY RENDSZERVÁLTÓ VILÁGBAN TALÁLJA MAGÁT.

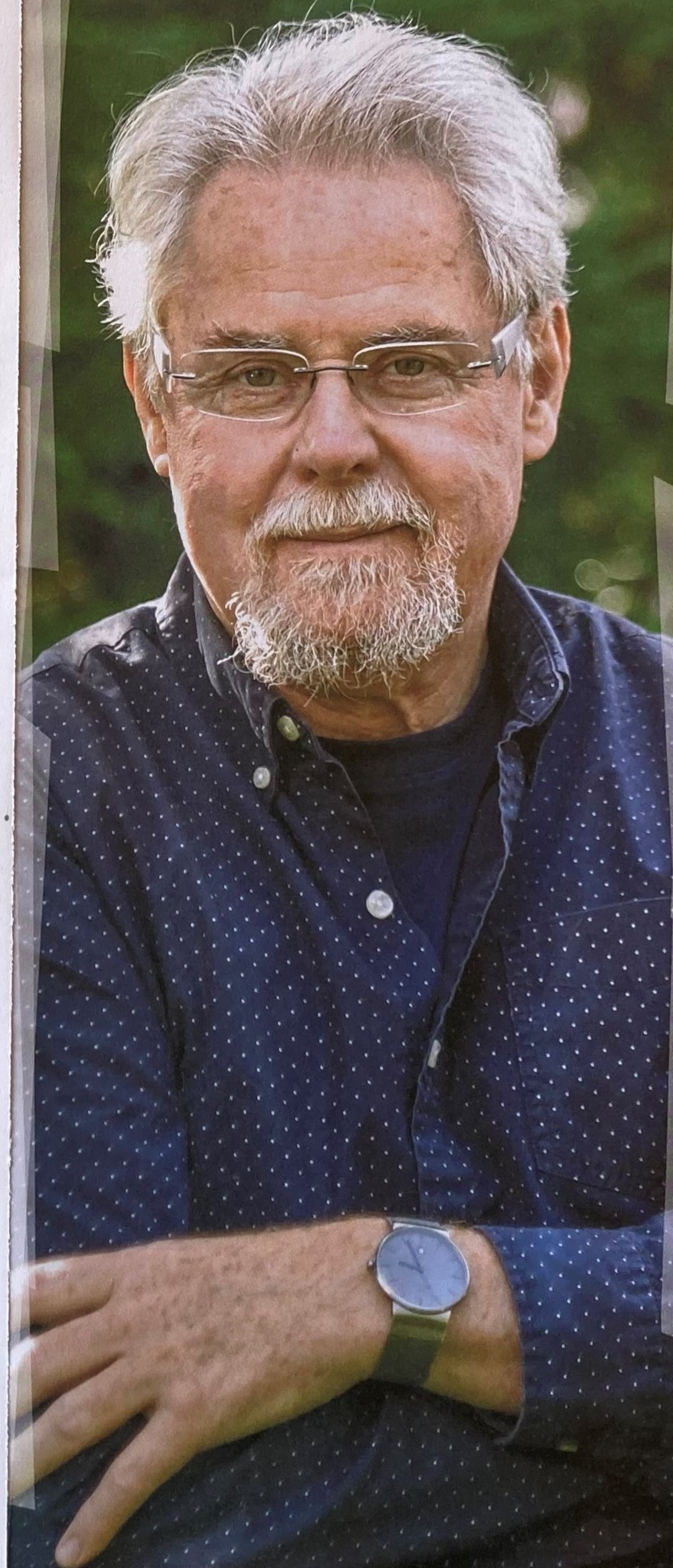
Új könyve, a Szeretett Gazdám, avagy egy vezér ifjúkora rímel Sartre Egy vezér gyermekora című munkájára. Tudatos volt?

Igen. Filozófia szakos egyetemistaként olvastam az Egy vezér gyermekorát. Meglepett, mennyivel fogyaszthatóbb Sartre szépirói munkássága, mint a filozófiája. A történet egy faszálódó világban játszódik, egy gazdag gyáros fia a főszereplő. Érdekes mintázata annak, hogy melyek azok a személyiségjegyek, amelyek alkalmassá tesznek egy embert, hogy felnővén, diktatórikus eszközökkel élő karakterré váljon. A jobb- vagy a baloldal populista népezérei szerte a világon – Venezuelában, a Fülöp-szigeteken, Azerbajdzsánban vagy akár az Egyesült Államokban – újra felbukkannak. Bevallom, azt hittem, túl vagyunk ezen, hogy ők a XX. század termékei voltak. Az előző rendszerben még azt tanultuk, hogy a társadalom kitermeli a saját vezetőit. Szerintem viszont a személyiségnek nagyobb szerepe van egy ország alakításában, mint azt az egyetemen tanultuk.

Főhőse, Luko Voditi mélyről jött, iszákos apja folyton verte, jószándékú emberek hátán kapaszkodva kerül egyre feljebb. Végül eldobja a segítőit és lassan a pszichéje is sérül. Ez közös vonásuk a diktátoroknak?

Igen. Ők már gyermekkorukban magányosak, bizalmatlanok, nem szeretik a társaságot. Viszonylag fiatal korban megjelenik bennük az erős hatalomvágy. Pszichopaták, eszközként használják az embereket: kifacsarják, majd eldobják őket. Persze van, akiben ez a személyiségvonás a kezdetekkor nem ilyen erős, de ha sokáig áll a hatalom csúcán, ő is megváltozik: azt gondolja magáról, hogy sikeres, ergo tehetséges is, mindig is erre a feladatra készült. Egy idő után a legkisebb

Fotó / Bazánth Ivola

bírálat is zavarja. Eltávolítja maga mellől a kritikásokat, tehetségtelen talpnyalókkal veszi magát körül, akik miatt állandóan hiba keletkezik a rendszerben. Ő hamar megtalálja a felelőst és kirúgja, de soha nem gondolja, hogy neki kellene bocsánatot kérnie. Kialakul benne az omnipotencia-tudat: én mindent megoldok, ezek itt körülöttem csak eszközök.

A történet akár jól is folytatódhatna, Voditit felkarolják, eljut az egyetemre, kiváló jogász is lehetne belőle. A közeg rontja el, vagy engedi személyiségének rossz oldalát előtörni?

Nem mondom, hogy szükségszerű, ami történik vele. A mélyről jövő, iskolázatlan világból érkező, tehetséges fiatal emberek, akik különbnek tekintik magukat másoknál, egy idő után találkoznak olyanokkal – ilyenkor vagy beilleszkednek, alkalmazkodnak az új közeghez, vagy vérig sértődnek. Hitler festőművész akart lenni, elutasították, de ő ezt nem fogadta el. Napóleont korzikai bunkónak tartották a hadiakadémián, ezért borzasztóan haragudott a francia nemesi elitre. Franco apró termetű, ügyetlen fickó volt, elküldték katonai akadémiára, ahol megaláztatásokat kellett elszednie, végül Marokkóban borzasztó kegyetlenségeket hajtott végre: füleket, orrokat vágott le.

Tarete a regény mesélője.

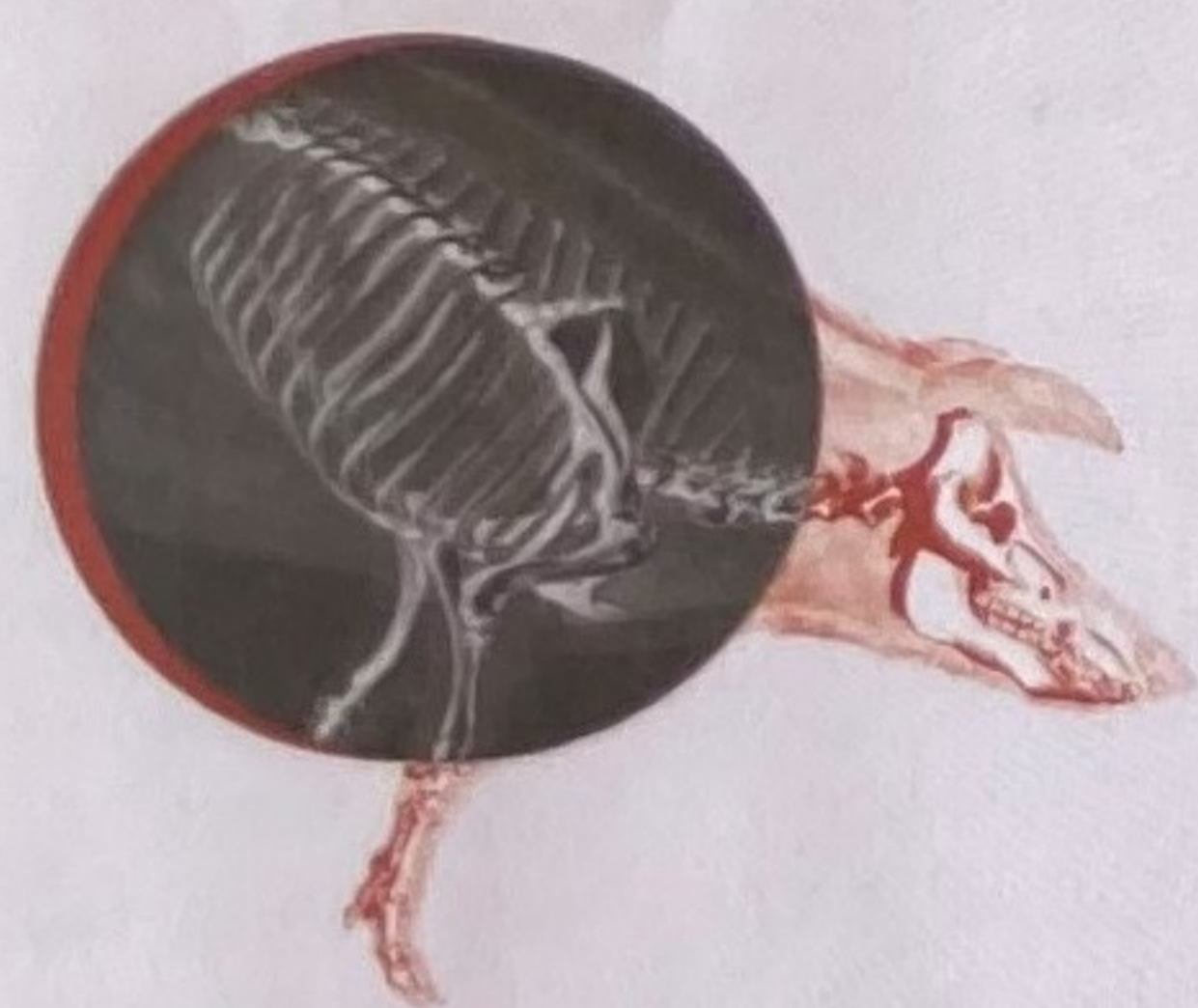
Ami beszélő név: románul korpát, a Vodi ti meg szerb-horvátul azt jelenti, hogy vezess te!

Tarete egy disznó. Mondta valahol, hogy Zoltán Gábor író javaslatára lett Voditi kedvenc állata a könyv narrátora. De miért kellett szerepelnie a könyvben? Hogy erős legyen a kontraszt: az embereket eszközként kezelő pszichopata csak egyvalamit, egy tudat nélküli disznót képes szeretni?

A vezérek nem tudnak embereket szeretni. Hitler például kutyát, más diktátorok lovat tartottak. Ők nem beszélnek vissza, mindig engedelmessé válnak. Először egyes szám első személyben írtam meg a könyvet, és megmutattam író barátaimnak. Egyikük azt kérdezte, miért mondaná el ezt a történetet egy diktátor? Hiszen paranoiás, fél mindenkitől. Végül a disznó lett a narrátor, általa a diktátorok híveit is be tudtam mutatni, akik gazdáik minden cselekedetét elfogadják és jogosnak tartják.

Könyvének hőse mintha Orbán Viktorra is hajazna. Az erőszakos apa, a sportszeretet, a jogi egyetem, a laktanyavilágban edződött személyiség beleferne egy róla szóló szócikkbe is.

Sok diktátor és populista vezető életét tanulmányoztam: sokkal több bennük a hasonlóság, mint a különbözőség. Orbán például ilyen szempontból „rossz” sportágot választott: a futball olyan közösségi sport, amiben sok a lemondás. Vezetők számára nem alkalmas. Voditi a bokszt választotta, ami

KERÉKGYÁRTÓ
ISTVÁNSZERETETT
GAZDÁM

avagy Egy vezér ifjúkora

igazi one man show. Jogosabban mondhatta volna, hogy a főhős Putyinra hasonlít: ő küzdősportot űz, a titkosszolgálatokat a markában tartja. Sok létező személy alakja volt a fejemben, amikor Voditira, a feltörekvő vidéki fiúra gondoltam. Kelet-európai könyvet akartam írni, amely játszódhat bármelyik országban.

Azt mondta, sokat tanulmányozta a diktátorok életét. De maguk a vezérek is előszeretettel olvasgattak elődeikről. Fogózkodtak kerestek, vagy el akartak lesni valamit a másiktól, hogy túlszárnyalassák őket?

Főleg tanulni akarnak egymástól. Sztálin csodálta Hitlert. De viszont is. Figyelték, mit ír, mit tesz a másik. Sztálin nem akarta elhinni, amikor a németek megtámadták Szovjetuniót. Hitler imádta Napóleont. Elment a sírjához és megkoszorúzta, amikor elfoglalta Párizst. A diktátorok elismerik a másik kegyetlenségét, sikereit, de nem tisztelik a saját népüket.

A titkosszolgálat több rétegben jelen van a könyvben: átszövi a politikát, megkönyvezi a főhőst. Túlzás lenne azt mondani, hogy a rendszerváltás utáni világ bölcsőjét a titkosszolgálatok ringatták?

Nem lenne az. Beleástam magam a kelet-európai rendszerváltások történetébe: szinte mindegyik országban néhány évvel a változás előtt megjelentek az ellenzéki szerveződések. Például Bulgáriában természetvédelmi mozgalom, Németországban vallási szerveződés, Lengyelországban szakszervezet alakult. A titkosszolgálatok emberei az új szervezetekbe beépülve a legbátrabbak lettek, elvégre nekik nem volt vesztenivalójuk. Mivel ők lettek a hangadók, szükségszerű, hogy őket választották a rendszerváltáskori pártok, mozgalmak vezetőivé is, bekerültek a parlamentbe. Azt állítom, hogy nálunk és több más kelet-európai országban a rendszerváltás nem az ellenzéki pártok nyomására jött létre. Minden tisztelem az övék: fantasztikus emberek voltak, a bőrüket vitték a vásárra, de a nagyhatalmak döntöttek a fejük felett. Valószínűnek tartom, hogy a látható politikai színpad mögött létezik egy másik hatalmi viszonyrendszer: a különböző pártokban ülő titkosszolgálati emberek egymást tartják sakkban.

Kiábrándító, amit mond: volt egy generáció, amely 1989-ben forradalmi hevülettel látott neki egy ország megváltoztatásának és végül kiderül, az a tiszta lap, ami előttük hevert, összevissza volt firkálva.

Sajnos így van. De nem lehet letagadni az akkori demokratikus ellenzék tisztaságát.

Őn ott volt a demokrácia bölcsőjénél, privatizorként, tanácsadóként, főigazgatóként dolgozott, bejárt a parlamentbe is. Soha nem gyulladt ki önben a piros lámpa? Középről láthatta, hova süllyed a politika.

Egy régi egyetemi cimborám, az SZDSZ képviselője lemondott a mandátumáról. Kiderült, hogy III/III-as volt, pártja lemondatta. Ültem több olyan vacsorán, ebéden, ahol a pártok képviselői között a privatizáció volt a téma, és elhangzott, hagyjuk most a politikát, hiszen pénzről van szó. Az eredeti tőkefelhalmozásban együttműködtek a pártok egymással.

Az orbáni figura úgy tudott kiteljesedni, hogy a kádári néplélekre támaszkodott, meglévő mintákat használt.

Ha nem éltem volna itt a kilencvenes évek második felében, akkor azt mondanám, a magyar néplélek gazdát akar. De azok is mi voltunk, akik örültek az uniós tagságnak, a NATO-ba való belépésnek, akik lubickoltak a demokráciában – és azok is, akik most Orbán mögött sorakoztak fel. Egyszerre van bennünk a szabadság- és a paternalizmus iránti vágy, az atavisztikus állati ösztön a másik legyőzésére és a zsidó-keresztény kultúrkör hatására, az irgalom is. Az orbáni politika kipiszkalja belőlünk a rosszabbik énünket: kaparj, kurta, neked is jut. És persze mindenki annyit ér, amennyije van. Az önzést, idegenellenességet hozza ki az emberből ez a rendszer.

Mielőtt bekapcsoltam volna a magnót, azt mondta, most más témájú regényen dolgozik.

A Rükverc, a Hurok, a Rendszerváltó című regényeim és a Szeretett Gazdám is ugyanarról a sötét, szomorú világról szól, ami a rendszerváltozást jellemezte. Sztálin halála után négy hónappal születtem. Alapélményem volt, hogy egész életem során mindig egy kicsit szabadabb lett az engem körülvevő világ. Az elmúlt tíz évben éltem át azt, hogy csökkent a szabadság, lassan leépítik a jogállamot. Eddig úgy éreztem, beláthatatlan, hogy a mostani hatalomnak mikor lesz vége. De most – a járvány és a gazdaság helyzete miatt – kezd kinyílni az emberek szeme, mintha elindult volna valami. Tersánszky Józsi Jenő Kakukk Marciját olvasom. Már szívem szerint egy kóperegényt írnék.

Érték és mérték.

rádió **bézs**

www.radiobezs.hu

